

studies out which novels by A. Dumas were known by Shevchenko that made the latter form a well-known critical opinion on the French novelist's creative work.

Keywords: reading, historical novel, adventure novel, travel literature, the motif of travel, commentary.

УД821.161.2:398

Олексій Вертій

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І ДІАЛЕКТИКА СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Динаміка сприйняття та функціонування ідей Т. Шевченка в українському суспільстві періоду незалежності України досліджується на основі аналізу документів, літературознавчих праць та даних анкетного опитування, проведеного автором у 2013 році.

Ключові слова: національна свідомість, ідея, цінність, російське самодержавство, деспотизм, протест.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ століть боротьба українського народу за свою державу завершилась успіхом: Україна таки виборола Незалежність. Призначення Т. Шевченка в цих процесах було, є і залишається винятково важливим, адже він виконує в них роль ідейного, духовного та об'єднуючого начала. Однак основу цього об'єднання, першочергові завдання на сучасному етапі нашого національного державного будівництва далеко не завжди розуміють і потрактовують глибоко та об'єктивно, далеко не завжди прагнуть вийти на шлях істини в цьому будівництві, нав'язуючи суспільству свої особисті переконання, своє спотворене розуміння призначення Т. Шевченка у розв'язанні проблем сучасної української дійсності, що вже знайшло належну оцінку їх намагань та діяльності загалом.

Звернемося тут, скажімо, до праць проф. Д. Степовика, зокрема його книги з промовисто претензійною назвою «Наслідуючи Христа! Віруючий у Бога Тарас Шевченко» (К., 2013), в якій він намагається переконати своїх читачів у тому, чого не було насправді, тобто у тому, що Кобзар був глибоко віруючою людиною і, як бачимо, в усьому наслідував не українське козацтво, гайдамаків Холодного Яру, а Ісуса Христа. «Шевченка називають пророком України. Він носив у собі духовну візію, дану Богом. Біблійна тематика посідає помітне місце в його літературній і мистецькій творчості. Хотілося б наголосити на ретельному прочитанні й інтерпретації Шевченком книг пророків Старого Заповіту» [6, с. 11], – пише професор. Тут і справді усе нібито на своїх місцях, усе правильно: так, біблійські мотиви та образи не раз маємо у поетичній та малярській спадщині Т. Шевченка; так, він читав Біблію! Але як і чому? Які висновки робив після цього? Про це Д. Степовик воліє мовчати. Звичайно, з «Історією русів» у школі своїх учнів п'яний дячок не знайомив, бо ж сам, напевне, її не мав і не виявляв до неї ніяких зацікавлень. Коли б же й мав, то церква та офіційні московські окупаційні власті зобов'язували до зовсім іншого. Не козацькі літописи задля пробудження почуття національної честі та гідності, задля формування бунтарських настроїв, а таки Біблію, задля покаяння та покори, давали солдатам, у тому числі й Т. Шевченкові, царські сатрапи на засланні. Про це Д. Степовик також воліє не говорити, хоча добре знає і розуміє це. Відтак відрив від дійсності і фантазування для задоволення самого себе нагадують «новітню

методологію» іншого професора, а саме Дж. Грабовича із-за океанського університету, для якого такий самовідрив від дійсності і фантазування «в небеса» – один зі способів спотворення сутності життя та творчості нашого Кобзаря. А щоб сказане вище було більш вмотивованим, більш переконливим, звернемося до самого Т. Шевченка. Ось його «Щоденник». «...Мы с Владимиром Ивановичем [Далем. – О. В.], между разговором, коснулись как-то нечаянно псалмов Давида и вообще библии. Заметив, что я не равнодушен к библейской поэзии, Владимир Иванович спросил у меня, читал ли я Апокалипсис. Я сказал, что *читал, но увы, ничего не понял* [виокремлено мною. – О. В.]; он принялся объяснять смысл и поэзию этой *боговдохновенной галиматьи* [виокремлено мною. – О. В.] и в заключение предложил мне прочесть собственный перевод откровения с толкованием и по прочтении просил сказать свое мнение. *Последнее мне больно не по душе* [виокремлено мною. – О. В.]. Без этого условия можно бы, и не прочесть, поблагодарить его за одолжение, а теперь необходимо читать. Посмотрим, что это за зверь в переводе» [7, т. 5, с. 159], – читаємо в ньому. Це запис від 16 грудня 1858 року. Через день, тобто 18 грудня, він записує свої враження від прочитаного: «Читал и сердцем сокрушался, зачем читать учился. Читая подлинник, т. е. славянский перевод Апокалипсиса, приходит в голову, что апостол писал это откровение для своих неопитов известными им иносказаниями, с целью скрыть настоящий смысл проповеди от своих приставов. А может быть, и с целью более материальною, чтобы они (пристава) подумали, что старик рехнулся, порет дичь, и скорее освободили бы его из заточения. Последнее предположение мне кажется правдоподобнее» [7, т. 5, с. 159-160]. Свідчення самого Т. Шевченка – найпереконливіша відповідь на те, чи виховувався він, як стверджував Д. Донцов, на науках «халдейських магів» і «звіздознавців», на Патерику Печерським, Четьях Мінеях та езотериці християнства, чи, як пише Д. Степовик, носив у собі дану богом візію. Коли він у зрілому віці нічого не розумів у них, то що міг зрозуміти у дитячі роки? Коли ж вони були для нього галіматнею, то як він міг наслідувати Христа?

Чіткі, обґрунтовані відповіді на ці запитання в українському шевченкознавстві дали І. Франко («Шевченко і критики»), П. Зайцев («Життя Тараса Шевченка»), І. Дзюба («Тарас Шевченко. Життя і творчість»), інші дослідники життя і творчості Кобзаря. У своїх узагальненнях та висновках вони виходять з глибокого та усебічного аналізу художньої спадщини Т. Шевченка, його листів та світогляду і достатньо вмотивовано стверджують, що Т. Шевченко не був ані глибоко віруючим (тим паче, як це говорить Д. Степовик, послідовником Христа), ані атеїстом. Бог, діва Марія у його творчості – символи справедливості. Саме як до втілення цієї справедливості він і звертається до них:

*Все упованіє моє
На тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє твоє,
Все упованіє моє
На тебе, мати, возлагаю.
Святая сило всіх святих,
Пренепорочная, благая!
Молюся, плачу і ридаю:
Возри, пречистая, на їх*

*Отих окраденых, сліпих
Невольників. Подай їм силу
Твойого мученика сына,
Щоб хрест-кайдани донесли
До самого, самого краю.
Достойно пѣтая! благаю!
Царице неба і землі!
Вонми їх стону і пошли
Благий конець, о всеблагая!* [7, т. 2,

с. 313].

Коли ж переконувався, що бог бачить страждання «отих окрадених, сліпих невольників», «наші сльози, горе», але допомагає їм, «як і оті гори предковичні», то гнівно кидав:

*Будем, брате,
З багрянниць онучі драти,
Люльки з кадил закурятти,
Я в л е н и м и піч топити,
А кропилом будем, брате,
Нову хату вимітати!* [7, т. 2, с. 351],

чи то:

<i>Наробив ти, Христе, лиха!</i>	<i>І своєї крові!..</i>
<i>А переіначив</i>	<i>А получчали?.. ба де то!</i>
<i>Людей божих?! Котилися</i>	<i>Ще гіршими стали,</i>
<i>І наші козаці</i>	<i>Без ножа і автодафе</i>
<i>Дурні голови за правду,</i>	<i>Людей закували</i>
<i>За віру Христову,</i>	<i>Та й мордують...</i>
<i>Упивались і чужої,</i>	[7, т. 2, с. 40].

У поезії «Гімн чернечий» вустами ченців нарікає на бога за те, що одурив їх убогих, адже, коли б не він, то вони б «любилися, / Кохалися б, та дружились, / Та діточок виростили» [7, т. 2, с. 348]. Гострій критиці піддає Т. Шевченко і братовбивчі війни, які здійснювались чи то во ім'я Ісуса Христа, чи то під його іменем.

<i>Ще як були ми козаками,</i>	<i>Росли сини і веселили</i>
<i>А унії не чуть було,</i>	<i>Старії скорбнії літа...</i>
<i>Отам-то весело жилосьь!</i>	<i>Аж поки іменем Христа</i>
<i>Братались з вольними ляхами,</i>	<i>Прийшли ксьондзи і запалили</i>
<i>Пишались вольними степами,</i>	<i>Наш тихий рай. І розлили</i>
<i>В садах кохалися, цвіли,</i>	<i>Широке море сльоз і крові,</i>
<i>Неначе лілії, дівчата.</i>	<i>А сирот іменем Христовим</i>
<i>Пишалася синами мати,</i>	<i>Замордували, розп'яли...</i>
<i>Синами вольними... росли,</i>	[7, т. 2, с. 47], –

пише він у поезії «Полякам»? Чи ж можливе таке в устах глибоко віруючої людини, ревного послідовника Христа? Само собою зрозуміло, що – ні! Отож, проблема релігійності чи атеїзму Т. Шевченка є надуманою і пояснюється чи то особливостями світоглядних переконань окремих авторів, як то маємо в особі того ж таки Д. Степовика та йому подібних, чи то особливостями ідеології юдо-комуно-советського суспільства, як то було в Советському Союзі.

Слушними з цього приводу є думки, скажімо, І. Дзюби, який говорить, що ми часто послуговуємося такими ж само, як і Т. Шевченко, ознаками та поняттями – «Україна», «Правда», «Воля», «Бог». Однак часто вкладаємо в них зовсім не той зміст, який вкладав у них він. Втрата ж «Шевченкового змісту слова веде до втрати Шевченка за будь-якого формального пошанування його імені» [4, с. 6], а відтак і до втрати самої України. Тому, продовжує дослідник, «ми повинні подбати про те, щоб у Шевченковому слові сприймався Шевченків зміст» [4, с. 6]. Отже, для відповідного його розуміння, наголошує І. Дзюба, потрібен *історизм* мислення. Ось цей принцип і маємо класти в основу вивчення та потрактування життя і творчості Т. Шевченка, в основу формування національної свідомості українців.

Важливим чинником саме такого розуміння і утвердження Т. Шевченка в національній свідомості наших сучасників стало обговорення проблеми його

міфотворчості. Започаткував її професор Гарвардського університету в США Дж. Грабович монографією «Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості Тараса Шевченка» (1982), ідеї якого згодом в Україні підхопила О. Забужко в книзі «Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу» (1997) та їх послідовники.

Нехтування принципом історизму призвело названих авторів до абсолютизації міфологічного чинника (здебільшого досить таки надуманого), до елементарного нерозуміння та спотворень сутності національної природи творчості Т. Шевченка. Кобзар потрактовується згаданими вище авторами як «міфотворець», «космополіт», «позанаціональний універсаліст», «шаман», «анти революціонер», «упир», «анархіст» і т. д., і т. п. Втративши здоровий глузд (не кажучи вже про науковий підхід), Дж. Грабович, наприклад, цілком серйозно, з претензією на незаперечну істину в останній інстанції, стверджує, що основою історичного світогляду Т. Шевченка є не раціональне, історичне, а міфологічне мислення, тобто мислення не конкретними подіями, явищами, фактами повсякденної дійсності, а лише вигадкою, їх символами, кодами. Ще далі йде О. Забужко. Вона твердить, що українське козацтво у Т. Шевченка то – «невинні злочинці», які, прийнявши естафету зла, спричинили українців до самознищення [док. про це читай: 5]. Тут, як то кажуть, усе поставлено з ніг на голову: повсякденна дійсність, яка у творчості Т. Шевченка стала джерелом тем, ідей, проблем, мотивів, сюжетів, образів, замінена хворобливою уявою авторів цих, з дозволу сказати, «досліджень»; історизм художнього мислення поета – справді-таки «шаманством», «анархізмом» і т. д., щоправда не Т. Шевченка, а таки самих авторів, що абсолютно нічого спільного не має з істинним Т. Шевченком як національним поетом і національним генієм.

Відсутністю не лише наукового інтелекту, а й здорового глузду позначена позиція Дж. Грабовича і у «документальному» фільмі про «коріння» генія Кобзаря. Однак, окрім О. Забужко, у цих патологічних спотвореннях істини М. Демкович-Добрянський, Л. Рудницький, Ю. Луцький, Л. Плющ та деякі інші вчені вбачають «дороговказ у шевченкознавстві», «елегантне, вдумливе і широко обґрунтоване (?) дослідження», «цінний вклад у шевченкознавство». Добре, що ідеї Дж. Грабовича, такі їх оцінки та «наукові» переконання не вкорінились у свідомості та науковій практиці українських вчених, не перейшли на сторінки підручників для загальноосвітньої, вищої школи та шевченкознавчих праць. Зіставивши праці Дж. Грабовича, О. Забужко, Л. Плюща, їх оцінки з творчістю Т. Шевченка, П. Іванишин дійшов переконливого висновку, що в даному разі маємо не наукові розвідки, а свідомі спотворення сутності життя і творчості Кобзаря, прагнення нав'язати їх українському читачеві як якесь епохально значиме відкриття в науці, яке має без жодного сумніву сприйматися за незаперечну істину в останній інстанції і в жодному разі не підлягає будь-якому переглядові чи то запереченню. На щастя таку «волю» дилетантів-псевдошевченкознавців в Україні не виконали. «Однак все, – пише П. Іванишин, – стає на свої місця, якщо врахуємо, що *перед нами політичний міф, єдиним справжнім призначенням якого є не інтерпретація, а фальсифікація Шевченка, представлення його в дусі демоліберальної [супротивної національній, постмодерній. – О. В.] ідеології як універсаліста-космополіта*» [5, с. 86]. Це і є якраз те, про що говорить І. Дзюба, а саме – формальне пошанування Т. Шевченка, яке, насправді, є його втратою, адже в поняття «творчість» Кобзаря у такому разі вкладається зовсім інший, прямо протилежний істинному, зміст. Натомість стійко та впевнено формуються і розвиваються народні звичаї пошанування Кобзаря, сприйняття та розуміння його життя і творчості. Незважаючи на всевладство юдо-

комуно-советської ідеології, спроби зарубіжних псевдонауковців, про що йшлося вище, в народній свідомості Т. Шевченко залишається ідейним провідником нації, «духовним гетьманом України», формуючи в наших сучасників взірць духовної досконалості української людини, який є продовженням і утвердженням шевченківського типу людини. Духовна та ідейна сутність цього взірця полягає у тому, що вона, та людина, як зазначав М. Шлемкевич, відверталася від «старосвітського поміщицтва, від отупіння в достатку, до того окуплюваному кріпацькою неволею братів» [8, с. 21], адже вона «чекала апостолів правди й науки не для поринення в забуття, але для перетворення світу й життя на основі нового, праведного закону» [8, с. 21], адже вона радикально відкида будь-які способи «пристосування до чужої сили в Україні» [8, с. 22], бо ж «візія свого світу з вільним і справедливим укладом – опановує цю людину» [8, с. 22]. Український Майдан, Помаранчева революція 2004 року, Революція Гідності 2013-2014 років, війна на Донбасі за утвердження незалежності Української Держави, порятунок Європи і світу від ненаситного російського агресора висунули цю людину у перші ряди боротьби за наше Сьогочасне і Майбутнє.

Присутність Т. Шевченка на Майдані 2013-2014 років виявилася, насамперед, в ідеї єдності українців у боротьбі за незалежну українську державу, у високому рівні національної свідомості повстанців, у взоруванні на Кобзаря як ідейного натхненника Майдану і провідника нації. Форми та способи цієї присутності також різні: 1) його портрет на головній сцені Майдану з написом «Обніміться, брати мої, Молю вас, благаю!», на наметі Київської сотні Організації Українських Націоналістів ім. Євгена Коновальця – *«Борітеся – поборете! Вам Бог помагає! / За вас правда, за вас слава / І воля святая»* («Кавказ») та інших місцях; 2) футболки з Шевченковим профілем та написами *«І на оновленій землі / Врага не буде супостата, / А буде син, і буде мати, / і будуть люди на землі!»* («І Архімед, і Галілей») та *«Рабів до раю не пускають! Героям Слава!»*.

Само собою зрозуміло, що усе те проймало тих, хто був на Майдані, ідеями і духом Кобзаря, утверджувало переконаність у нашій перемозі, викликало відчуття того, що ти є нащадком Національного Генія, нащадком Великого Народу, що *не зобов'язувало, а викликало потребу* звиряти, зіставляти себе, свої життєві принципи та ідеали з ним, *йдучи в бій, наслідувати його* в усьому, бути вірним його заповітам, свято виконувати їх. Так само співпереживали долю бійців Майдану й мільйони українців у всьому світі, які з тривогою, болем, в піднесеннях і падіннях, а потім знову піднесеннях такої невідворотно бажаної перемоги, з гордістю за нескореність своїх синів і доньок, за нашу всенародну нескореність усіма своїми душами і серцями були з ними. З ще більшою силою утверджувало ці відчуття та переживання і виконання на Майдані Шевченкового «Заповіту», слова якого *«І вражою злою кров'ю / Волю окропите. / І мене в сім'ї великій, / В сім'ї вольній, новій, / Не забудьте пом'янути / Незлим, тихим словом»* стирали часові межі, створюючи враження безпосередньої участі Кобзаря в подіях на Майдані. Більше того, його портрет на наметі серед портретів Героїв Небесної Сотні Сашка Капиноса, Ігоря Сердюка, Романа Сеника, Юрія Вербицького, Сергія Нігояна, Михайла Жизневського, Василя Прохорського, Євгена Случака, Василя Третьцького, Владислава Губенка та їх побратимів з інших сотень і сьогодні сприймаються нами як заклик до нескореності, до готовності довести їх, Т. Шевченка та Героїв Небесної Сотні, справу до кінця, утвердивши нашу Незалежність, якою жив Кобзар, за яку вони віддали свої життя. З почину сотника, який прибрав собі ім'я Андрія Івановича Сивого, чи не вперше

Т. Шевченка найменовано ДУХОВНИМ ГЕТЬМАНОМ УКРАЇНИ. Тим самим з особливою силою виразності підкреслено його роль і значення у спадкоємності українських ідейних та духовних цінностей у нових поколіннях українців, у формуванні їх національної свідомості та громадянської національної позиції.

Зауважимо: присутність Т. Шевченка в національній свідомості Майдану, в національній свідомості українців того часу загалом виконувала ще одно дуже важливе призначення – вона пробуджувала почуття національної честі, гідності та гордості за свій народ, за нашу героїчну історію, почуття власної причетності до її творення на новому витку нашого історичного поступування, кровного зв'язку із запорізьким козацтвом, його звичаями, з Тарасом Шевченком як духовним гетьманом України, який об'єднував нас у смертельному двобої за утвердження нашої Незалежності. Намети з гаслами «Воля або смерть» стояли по всьому Хрещатику аж до Європейської площі. І то були намети борців за Волю і Незалежність України з Маріуполя, Донецька, Краматорська, Коломиї, Львова, Кременчука та інших міст і сіл, районів і областей України. Дух Майдану, дух єдності і героїзму, дух Т. Шевченка знову ожив і об'єднав українців у війні з сепаратизмом та кровожерним російським окупантом на Донбасі, під час Національного радіомарафону «Борітеся – поборете! Шевченко мобілізує!» 9 березня 2015 року, коли наші хлопці-воїни та їх командири, славні Кобзареві нащадки, які захищали Донбас, державні мужі, письменники, громадські діячі натхненно читали для всієї України його поезію, надихаючи тим самим наше воїнство, самих себе, усіх нас на перемогу над знівиснілим московським окупантом.

Новим типом усвідомлення Т. Шевченка стала переоцінка його сприйняття, розуміння та потрактування, його значення в житті українців та проблем з цим пов'язаних, зумовлена обставинами національного відродження в незалежній Україні. На запитання «Чи знаємо ми істинного Т. Шевченка, національну природу його життя і творчості?» головний редактор часопису українських письменників Словаччини «Дукля» І. Яцканин дав досить точну відповідь: «Ми ж його не знаємо так, як би треба було знати. Знаємо його скоріш хрестоматійно [...] Скоріш принагідно цитували з нього те, що підходило. Але ж оминалося те, що означає бути українцем, оминалась гідність українця, його славна історія, гордість за рідну мову, рідну культуру. У цьому зв'язку треба згадати слова Т. Шевченка *«Якби ми вчилися так, як треба, / То й мудрість би була своя»* [9, с. 29]. Прикро, але І. Яцканину не заперечиш у такому переконанні, у таких твердженнях. Тим паче не заперечиш, що вони знаходять підтвердження в українців як за кордоном, так і в Україні. Достатньо тут лише навести відповіді харківської студентки на запитання анкети «Тарас Шевченко в національній свідомості українців». А вона ж, така студентка, не одна і то не лише в Харкові. Йдеться ж бо про оті 50 % українців на всіх теренах, які вже не читають Т. Шевченка, отже який для них вже не існує.

Відомий український письменник і публіцист зі Словаччини Ю. Бача у низці гостропроблемних статей аналізує стан усвідомлення українцями значення Т. Шевченка в нашому сьогочасному житті, визначає перспективи нашого національного самопізнання, самоусвідомлення, самовизначення та самоствердження на підставах життєвих принципів та ідеалів, а ще ширше – ідей Т. Шевченка. В результаті він доходить висновку, що 1) ми з різних причин і за різних обставин ще не усвідомили до кінця «принципову, навіть основоположну *державницьку* [виокремлено мною. – О. В.] роль, місце та значення Шевченка» [2, с. 49] в боротьбі за створення вільної, незалежної України як держави українського народу, що

2) Шевченко був і залишається «геніальним та універсальним представником свого українського народу на домашньому та міжнародному рівні» [2, с. 49], відтак 3) «нам треба стати самими собою [виокремлено мною. – О. В.], усвідомити собі персональну відповідальність кожного за все, що діється з нашим народом та в нашій державі» [2, с. 52] і 4) нарощувати «в собі усвідомлення однозначної потреби активної праці кожного громадянина-українця для остаточної перемоги справді безсмертних ідей Тараса та для остаточної і повної реалізації самостійної – вільної і незалежної країни – держави українського народу та всіх громадян України» [2, с. 52], адже 5) в історії України Тарас Шевченко ще є, проте в свідомості сучасної політичної України – її еліти – його вже немає» [3].

На жаль, тут не скажеш, що це занадто категоричне судження. Участь у Національному радіо марафоні «Борітеся – поборете! Шевченко мобілізує» 9 березня 2015 року кількох урядовців ще зовсім не говорить про належне усвідомлення життя і творчості Кобзаря усіма членами уряду, усіма народними депутатами України, усіма співробітниками Адміністрації президента і самого президента П. Порошенка, тодішніх прем'єр-міністра А. Яценюка та голови Верховної Ради В. Гройсмана, адже їх діяльність різко суперечить ідеям Т. Шевченка. Відтак маємо усвідомити, що подібного роду спекуляції на імені Т. Шевченка не просто недопустимі, що за найменші їх прояви та намагання має безвідкладно наступати відповідальність і кара, адже Т. Шевченко для нас – національний Пророк, національний Геній, Духовний гетьман України. Становлення національної свідомості, національного самопізнання, самоусвідомлення, самовизначення та самоствердження супроти політики юдо-комуно-советської влади мають такі ж само спрямування і в широких народних масах, на що вказують дані, одержані в результаті проведеного нами опитування, деякі публікації інших сучасних авторів.

Звернемося до даних проведеного нами анкетного опитування. Їх аналіз дає достатньо виразну картину проблем, пов'язаних з присутністю Т. Шевченка в національній свідомості сучасних українців. Серед них на одне з перших місць виходить стурбованість представників різних верств і прошарків українського суспільства абсолютно невиправданим скороченням кількості годин на вивчення української літератури загалом та творчості Кобзаря зокрема в сучасній школі, спотвореннями її національної природи, що зумовлює різке зниження зацікавленістю його життям і творчістю особливо серед значної частини сучасної молоді. Безробіття з м. Калуш Івано-Франківської області (52 роки), перукар з Криму (33 роки), учитель з Донбасу (59 років) гостро ставлять питання про доконечну необхідність дієвого ознайомлення дітей з поезією Т. Шевченка уже з дитячого садка, про збільшення кількості годин на вивчення теми «Т. Шевченко» в загальноосвітній та вищій школі. Тим паче, на їх тверде переконання, це потрібно зробити невідкладно, насамперед у зросійщених областях та Криму, на державному рівні зупинити повсюдне зросійщення не лише школи, а й засобів масової інформації, спрямувати їх подальшу роботу в українське русло, а передачі з цієї проблематики транслювати переважно у вечірній час, коли люди повернулися з роботи, та у вихідні дні, коли сім'я у зборі і має час для їх прослуховування та перегляду.

Т. Шевченко, як засвідчують дані, став джерелом формування духовного світу, світогляду, характеру, життєвої та громадянської позиції, національної свідомості опитаних. «Завдяки Кобзарю, – пише учитель (36 років) з Києва, – в нашій сім'ї панує національний дух, загострене почуття національної честі та гідності, а головне – впевненість та віра в краще майбутнє нашої України» [1]. «Творчість Т. Шевченка, –

зізнається за ним студент фізико-технічного факультету (19 років) з м. Ківерці на Волині, – змінила мою душу, раніше оброслу бур'яном, облиту багном, що викликало багато змін у моєму характері, у ставленні до людей» [1]. Далі той само студент вказує на ці зміни. Вони, насамперед, в усвідомленні того, що сьогодні нам, як він говорить, потрібні «просвітителі», які будуть «просвіщати ближніх, змінювати й перевертати наш внутрішній світ і розвивати його на все добре і сердечне, що ще залишилось в нас» [1].

Вісімнадцятирічна студентка фізико-енергетичного факультету з м. П'ятихатки Дніпропетровської області твердо переконана, що для формування духовного світу, національного світогляду і національної позиції потрібно донести до наших сучасників та прийдешніх поколінь українців «усі страждання й переживання Т. Шевченка за рідну Україну, його життєві принципи та ідеали» [1]. Її думки та переконання конкретизують асистент іноземних мов (53 роки) з м. Мюнхен, бухгалтер (37 років, неповна вища освіта) з Полтави, 27-річний відповідач на запитання анкети з польського міста Вроцлав (професія не зазначена), журналіст і перекладач (63 роки) з США. Вони наголошують, що Т. Шевченко, його життя і творчість завжди були і сьогодні залишаються злободедними і відіграють винятково важливу роль у національному пробудженні українців, у зростанні нашої соціальної та політичної дієвості, формуванні ідейних, громадянських та світоглядних основ національного державного будівництва. Скажімо, за умов коли у США джерела пізнання життя і творчості Т. Шевченка були досить-таки обмежені, ознайомлення з ними відбувалось в українських суботніх школах, з особистого почину батьків, інколи завдяки лекціям фахівців та літературних, особливо Шевченківських, вечорів, а глибше зацікавлення ними приходило, здебільшого, уже у зрілому віці. Т. Шевченко для закордонних українців був і залишається символом України, взірцем, з яким вони співвідносили свій духовний світ, свої життєві принципи та ідеали. В ширшому масштабі це, як ми бачили раніше, переростало у потребу в національному самоствердженні в тамтешньому світі саме як українця, представника великої європейської нації, пізнання історії, мови, звичаїв, літератури та культури свого народу і формування на цих підставах національної свідомості.

У відповідях на запитання анкети не раз наголошується на злободедності творів Т. Шевченка у наш час особливо тих, які принципово замовчувались у підсоветській Україні («Як би то ти, Богдане, п'яний», «Великий льох», «Хоча й лежачого й не б'ють», «У тієї Катерини» тощо), адже в них яскраво і зримо проглядаються паралелі між дійсністю під владою російських монархів і советською дійсністю під владою Москви, монархів комуно-советських. Відтак їх мало читали, а серед творів, які опитувані знають напам'ять, вони значаться у дуже й дуже поодиноких випадках. Тому повернення їх широкому читацькому загалу, повернення в національну свідомість українців вони вважають одним з головних завдань української держави на сучасному етапі утвердження її незалежності. Важливо, що опитані вказують і способи такого повернення. Так, викладач з Вінниці (37 років) пропонує ввести довгострокову програму (проект), «який би регламентував поступове введення окремих елементів (складових), які б у кінцевому наслідку утверджували культ національної тожсамости, втіленням якої був Т. Шевченко [1]. Аеродизайнер (27 років, вища освіта) та викладач екологічних дисциплін (39 років, вища освіта) з Полтави вважають, що необхідно частіше проводити такі опитування з метою вивчення рівня обізнаності українців з творчістю Т. Шевченка і координації усієї роботи в цьому напрямку державних органів, організацій та інших інстанцій. 50 %

опитаних, які не читають творів Т. Шевченка, отже його, як зазначає Ю. Бача, для них уже не існує, зобов'язує наших, насамперед, урядовців, отих 50 %, хто не читає Т. Шевченка, дослухатися таких пропозицій як вимог нашого народу і часу.

Т. Шевченко – це відпорність силам зла і утвердження сил добра, правди, справедливості, свободи і волі не лише у плані особистісного буття, а й у плані самоствердження української нації у світовій спільноті. Самоствердження – значить згуртування, об'єднання в один великий Український Рід, де б ми не були, в Україні чи за її межами. Самоствердження – це визнання нас як рівноправного члена серед світової спільноти, як нації, яка не раз захищала Європу чи то від монголо-татарської навали, чи то від звіриного оскалу конаючого російського месіанізму в наш час. Т. Шевченко був для наших дідів і прадідів, є і завжди залишатиметься для нас і наших нащадків дороговказом на цьому шляху, могутнім джерелом національного поступу українського народу.

Список використаних джерел

1. Архів автора.
2. Бача Ю. Добрий день, Україно! Вибрані статті про Україну / Юрій Бача. – Пряшів, 2002. – 92 с.
3. Бача Ю. Ми ще не усвідомили собі всієї величі Тараса. З виступу на Шевченківських днях у Львові / Юрій Бача // Дукля. – 2013. – № 2. – С. 47-52.
4. Дзюба І. М. Тарас Шевченко. Життя і творчість / І. М. Дзюба. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 718 с.
5. Іванишин П. В. Вульгарний «неоміфологізм» : від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка / П. В. Іванишин. – Дрогобич : Відродження, 2001. – 174 с.
6. Степовик Д. В. Віра Шевченка : деякі контрверсії / Д. В. Степовик // Слово і Час. – 2014. – № 6. – С. 6-14.
7. Шевченко Т. Г. Твори : у 5-ти т. / Тарас Шевченко. – К. : Дніпро, 1970-1971; – Т. 2. – 408 с.; – Т. 5. – 544 с.
8. Шлемкевич М. І. Загублена українська людина / М. І. Шлемкевич. – Нью-Йорк, 1954. – 160 с.
9. Яцканин І. Ю. Тарас Шевченко на сторінках «Дуклі» / І. Ю. Яцканин // Дукля. – 2014. – № 4. – С. 29-30.

Summary

Vertiy Alexey. Taras Shevchenko and the dialectic of the formation of national consciousness in independent Ukraine.

The dynamics of perception and functioning of perception and functioning of the ideas T. Shevchenko Ukrainian society is studied the memoris of his contemporaries, letters, documents and materials of the king secret police.

Key words: national consciensness, idea, valne, Russian antoeracy, despotism, protest.